

DEL MERCAT AL SUPERMERCAT. LLIBERTATS I RESPONSABILITATS DAVANT LA SITUACIÓ DE LA LLENGUA CATALANA

EMILI BOIX I FUSTER

VAIXELL EN DESCONCERT? ¹

En molts camps, la societat catalana és un vaixell que ha entrat en unes aigües de les quals no tenim cartes de navegació. La política lingüística no n'és cap excepció: també sembla que s'hi hagin perdut alguns papers. Si mireu a la premsa dels darrers dies l'opinió publicada dels sectors catalanistes, hi observareu, dia rere dia, una sensació de perplexitat, de desconcert, de no saber on anem ni com hi anem.

Per primera vegada en el segle —en la història, m'atreveixo a dir—, hi ha hagut vint anys seguits de política catalanista a la majoria d'ajuntaments i a la Generalitat, amb tots els matisos que vulgueu. Per primera vegada, una generació de joves, la primera en la història del nostre país, ha pogut aprendre la llengua catalana quan tocava —abans érem analfabets—. Però, alhora, la castellanització ha augmentat. I precisament ara, el veterà Josep Benet, un dels capitans amb més experiència del nostre vaixell col·lectiu, respon en una entrevista a l'Avui: *"Estem caient en la provincianització"*. I afegeix: *"Realment passen coses preocupants. Ha*

1. Aquest article és una adaptació de la conferència que s'impartí al saló de sessions de l'Ajuntament d'Igualada el dia 26 d'abril del 2000. Vull agrair a l'Ajuntament d'Igualada la invitació per poder exposar les meves opinions davant els ciutadans de la capital de la meua comarca d'adopció, i a Joaquim Solé i Vilanova l'afable insistència amb què m'ha animat a posar-les per escrit.

reaparegut un esperit anticatalà, ja no anticatalanista. (...) Ara que tombem el segle, i després de 20 anys d'autonomia i de democràcia, això ja hauria d'estar superat. Més que la conllevància d'Ortega y Gasset, aspiràvem a la convivència, però un arriba a dubtar si és possible".²

Els responsables del vaixell de la societat catalana no tenen i no tenim, doncs, cap mapa davant aquesta maregassa?

Aquesta sensació de cansament o de perplexitat, de retòrica esquerdada que tenen sectors del catalanisme, no es deu solament al triomf —no pas a Catalunya— de l'únic partit que a Catalunya oficialment ha trobat excessiva la política catalanitzadora.

Ara tenim tres anys de calma perquè no hi haurà eleccions, que, tal com es duen a terme, no són una bona oportunitat per fer, com demanava el socialista Rafael Campalans, pedagogia —pedagogia sociolingüística en el nostre cas—. Ara, amb aquesta calma, podem graduar-nos les ulleres per menar millor el vaixell, per canviar-ne el rumb si cal, per aclarir-nos sobre els nostres objectius i sobre les maneres d'arribar-hi.

Tot seguit faré una presentació clínica —espero que no pas cínica— de la situació social de la llengua a Catalunya. Aquest balanç és ara més necessari que mai, perquè cal intervenir eficaçment

2. 26 d'abril del 2000.

i coordinadament en la política lingüística i aquesta continua demanant un tracte i un tacte exquisits. Catalunya és un país socialment molt heterogeni i políticament fràgil encara, després dels grans canvis del segle que estem a punt de tancar. I sobretot actualment, perquè alguns sectors polítics i dels mitjans de comunicació volen influir l'opinió pública catalana en aquests temes —cosa ben legítima— però manipulant i tergiversant les dades. Les declaracions d'un eurodiputat del PP, president d'una associació anomenada “Convivència Cívica Catalana”, que per la seva demagògia i el seu afany de convertir en divisions les diferències etnolingüístiques dins la societat catalana solen contradir precisament els principis declarats de convivència i de civisme, són la punta de l'iceberg més coneguda d'aquestes campanyes. La desinformació i l'*exformació*, o sigui l'excés d'informació que no es pot procesar adequadament, fan més fàcil que algun ciutadà de bona fe es pugui deixar entabanar per aquests intents persistents de manipulació.

Aquesta presentació es restringirà a Catalunya. Des de Salses a Guardamar, en tota la Mediterrània catalana, com anomenava els països catalans el geògraf francès Deffontaines, hi ha homes i dones que se saluden dient “bon dia” i usen la mateixa llengua. L'usen en ambients polítics i socials i amb rerefons històrics ben diferents. Podem, doncs, saber els futurs més dolents: sabem que a Catalunya Nord o a Alacant o als carrers de Palma o a Eivissa s'està perdent la llengua catalana. Sabem on té vitalitat: als carrers d'Igualada o de Girona. I hem de recordar-nos tots que aquests futurs no estan determinats per cap guió preestablert, sinó per la voluntat i l'acció dels ciutadans. Però no tothom participa amb la mateixa intensitat en aquest guió dels futurs. Tothom té llibertats i responsabilitats davant la situació d'una llengua, però els poderosos en tenen més. Per aquesta raó aquest balanç sociolingüístic s'adreça sobretot a ells.

DE LA INÈRCIA DELS MERCATS TRADICIONALS A L'HOMOGENEÏZACIÓ DELS SUPERMERCATS

El balanç sociolingüístic del segle que s'acaba a Catalunya és ambivalent, però en conjunt, i malgrat quasi mig segle de dictadures, la llengua catalana ha guanyat nous parlants. Un repàs, agosarat de tan breu, de l'evolució social catalana en tres etapes —la societat tradicional, la industrialització i l'onada globalitzadora, tecnològica i mercantilista més recent— mostra que aquesta darrera etapa presenta nous reptes i amenaces per a la creativitat i continuïtat, autònomes i diferenciades, de la cultura del país. El títol triat per a aquest article —“del mercat al supermercat”, amb les síl·labes finals, CAT, encerclades amb un oval com el de les matrícules dels automòbils—, volia representar gràficament aquesta evolució.

LES INÈRCIES DEL MÓN TRADICIONAL

L'any 1790, en una de les primeres enquestes que organitzaren els revolucionaris francesos, es recollí informació per poder “anorrear els *patois*”, és a dir, totes aquelles llengües que no fossin el francès. La resposta que un simpatitzant revolucionari de Perpinyà va enviar a l'*abbé* Grégoire a París és el millor resum del que significava parlar una llengua en el món rural, que era encara l'únic món per a la immensa majoria de rossellonesos i de catalanoparlants del moment: “*Per destruir la llengua catalana, caldria destruir el sol, la frescor de les nits, la qualitat de les aigües, l'home sencer*”. La llengua és com el vestir, la manera de menjar, part inseparable de la catalanitat.

Els revolucionaris francesos no van eliminar de cop la llengua catalana, fins que, més endavant, eliminarien aquell món tradicional al qual anava lligat. Només cal fer una visita a la Catalunya Nord per adonar-se dels resultats. Amb la Il·lustració i amb l'esclat de la Revolució Francesa, apareix la idea positiva de la persona com a ciutadà, i no com a serf o com a súbdit. Però alhora, en el mateix sac, els revolucionaris francesos estenen

una confusió que farà estralls: identificaran el progrés amb l'homogeneïtzació en tots els àmbits. La moralitat és clara: també caldrà reduir la diversitat de llengües —a favor del francès, és clar—, de la mateixa manera que s'homogeneïtzaven les unitats de mesura tot passant de les lliures i unces al sistema mètric. Així doncs, des de la Revolució Francesa, s'ha estès la idea, ben palpable en la política colonial dels europeus, en els governs espanyols i fins i tot en la mentalitat de més d'un catalanoparlant, que a un Estat ha de correspondre solament una llengua. La idea de l'homogeneïtat lingüística ha arrelat, doncs, com un requisit per a la modernitat en els països occidentals, que l'han exportada, amb el colonialisme i la globalització, a la resta del món. Val a dir que aquesta confusió entre igualtat i homogeneïtat, la faciliten les llengües llatines, que no fan un matís que l'anglès distingeix nítidament, com ha recordat l'incansable Miquel Strubell. Podem ser *iguals* en drets (*equal* en anglès), però no necessàriament *iguals*, és a dir, idèntics, amb les mateixes característiques (*same*, en anglès).

Des d'aleshores, des del s. XVIII, el capitalisme, la societat de mercat, ha anat amarant l'estructura social catalana, i s'ha anat formant un mercat espanyol, amb molt retard respecte als principals països europeus, i amb un avenç relatiu de la industrialització a zones com Catalunya respecte a altres zones peninsulars.

Aquesta formació progressiva d'un mercat espanyol, sumada a un procés de subordinació política, des del segle XV, ha comportat la castellanització d'àmbits oficials i econòmics, i la pèrdua de la llengua familiar per part d'algunes elits i de sectors de poder de Catalunya. Recordem, per exemple, que la noblesa es va començar a castellanitzar ja al s. XV, i que part dels industrials i grans burgesos catalans van deixar de tenir el català com a llengua principal de la seva xarxa de relacions interpersonals. Sense anar més lluny, i com a exemple familiar i proper, esmentem la nissaga igualadina dels Godó, amb quatre alcaldes

de la ciutat entre els seus rengles i que ara, amb el l'afegitó nobiliari d'un *de*, i amb la pronúncia del cognom a la castellana, és propietària del grup periodístic de *La Vanguardia*.

L'ATRACCIÓ SOCIAL DEL CATALÀ EN ELS MERCATS

Tanmateix, els trets específics de la industrialització i de l'estructura social catalanes, i els moviments catalanistes des del s. XIX, han aconseguit que aquesta castellanització hagi estat, no podem dir aturada, però sí continguda. Part de les elits i sectors burgesos —alguns dels quals s'han gratat les butxaques per fer-ho— i la immensa majoria de la població han continuat parlant el català.

Però no només això. El català, i això costa de fer entendre als observadors del país des de fora, ha guanyat parlants. El poder d'atracció econòmic de Catalunya dins la península ha comportat, al llarg del s. XX, un procés massiu d'arribada de migracions, que han passat a dominar entre els sectors populars urbans. Hem passat de dos milions a sis milions de catalanes i catalans en aquest segle que deixem enrere, en situacions adverses —la meitat del segle sota dictadures. Hi ha hagut, doncs, dues causes principals i entrellaçades de la situació sociolingüística catalana actual: el procés de subordinació i d'unificació econòmica i política espanyola, d'una banda, i els processos d'immigració, amb grans desplaçaments de població, de l'altra. Els efectes d'aquestes dues causes coincideixen en el temps —passen en la mateixa societat, en el mateix moment— i en el mateix espai, però tenen efectes diferents.

Una característica molt original, i que també costa de fer entendre als qui ens observen, de la llengua catalana a les ciutats del país és que sigui socialment una llengua "entrepà", és a dir que sigui parlada més per les classes mitjanes que no pas per les altes o per les baixes —s'explica senzillament per la doble causació d'aquests dos processos. El català ha tingut, doncs, connota-

cions d'avenç social, de modernitat, de manera que l'han fet seu molts immigrants. Bastants han fet del català la seva llengua principal. Diferents aspectes de l'estructura social catalana han creat oportunitats d'intersecció i d'intermediació entre els nous catalans i la població d'origen autòcton. Amb dificultats, amb injustícies, però la gent s'ha espavilat. A les empreses, a les associacions, a molts organismes d'Església, a molts grups de bàsquet, fins i tot no tenint un Estat a favor nostre, a moltes parelles i famílies lingüísticament mixtes, molts nouvinguts han adoptat el català. Hi ha hagut, com en els mercats tradicionals o a les empreses petites i mitjanes o a les escales de veïns, oportunitats de tracte cara a cara entre catalanoparlants i castellanoparlants. Maruja Torres, la periodista i escriptora, nascuda al Raval de Barcelona i filla de treballadors murcians, descrivia molt bé aquesta atracció social del català —és a dir, atracció dels qui el parlaven. En la seva autobiografia novel·lada, *Un calor tan cercano* (1997), descrivia així la seva relació positiva amb el català: "*Un idioma que nunca será como mi piel, pero sin cuya existencia no puedo sentirme a gusto en mi piel*". Molts fills o néts de famílies immigrants com la seva han adoptat el català com a llengua pròpia. Moltes recerques sociològiques, començant per les pagades pel mateix govern central —les del Centro de Investigaciones Sociológicas, per exemple— van en la mateixa línia. La majoria està d'acord, posem per cas, que el català sigui la llengua principal a l'escola.

En aquest balanç sociolingüístic no voldria oblidar, de cap manera, l'altra cara de la moneda. Aquest segle que tanquem ha estat el segle en què el castellà ha entrat massivament a Catalunya i ha disminuït la quantitat i qualitat de l'ús del català oral. Recordem que, en aquest segle, moltes innovacions han arribat en castellà, en èpoques en què mancàvem de mitjans institucionals —la ràdio apareix el 1924, en plena primera dictadura, la televisió l'any 1959, en la segona dictadura— o de prou capacitat d'incidència —la informatitza-

ció accelerada, i les noves tecnologies i mitjans de comunicació, s'han introduït molt poc i tard en català, malgrat tenir ja algunes institucions pròpies. Recordem les proporcions immenses de les onades immigratòries dels anys seixanta, que, atesa la subordinació o repressió sota les quals es produïren, han fet que una part dels grups culturals sigui força impermeable. Aquesta impermeabilitat entre sectors autòctons i sectors provinents de les immigracions pot afermar-se en l'estructura social catalana, en què hem passat de la societat del mercat a la societat del supermercat, la societat globalitzada, en la frontissa de segles en què ens trobem.

En tancar aquest balanç, i abans de passar a descriure el nou context de la societat globalitzada cap on anem, podem preguntar-nos si s'han aconseguit alguns dels objectius raonables de catalanització lingüística:

- Que el català sigui llengua comuna de la societat catalana, a què tinguin accés, amb totes les transicions que calguin, tots els habitants del país.

- Que el català sigui vehicle a través del qual es tingui accés a un nombre molt important —no pas exclusiu— de les comunicacions en les relacions primàries i secundàries, de manera que s'estableixin relacions amb el món exterior amb les mínimes interposicions de les cultures i llengües a través de les quals se'ns subordina.

- Que el català sigui una llengua autònoma, en un doble sentit. D'una banda, que no necessiti una intervenció contínua del govern per al seu manteniment —més enllà de les indispensables intervencions, com fan els suecs i fins i tot els francesos amb les seves llengües respectives, per exemple—, com si fos una respiració assistida. I de l'altra, que pugui evolucionar autònomament sense imitar, sempre i necessàriament, les llengües hegemòniques, que la interfereixen ara sí, ara també.

A partir d'aquestes bases mínimes de seguretat en la vitalitat social de la llengua catalana, es poden plantejar, de manera desitjable i indispensable, totes les polítiques de plurilingüïtzació que calgui, començant per l'adopció positiva del castellà i de totes aquelles altres llengües que ens siguin indispensables (anglès) o convenients (francès, alemany...).

Evidentment, aquests objectius no s'han aconseguit i la fragilitat social de la llengua és clara. Malgrat tot, comptat i debatut, el balanç sociolingüístic del segle XX ha estat positiu: ha sumat més que restat. Dos trets del catalanisme hi han contribuït. El catalanisme ha estat majoritàriament cívic, integrador i modernitzador. Cívic, perquè ha anat lligat amb plantejaments democràtics. Integrador, perquè ha evitat al màxim la divisió social en visions etnolingüístiques diferents. I modernitzador, perquè ha arribat conjuntament amb propostes de futur.

Aquesta fragilitat, però, està creixent en els darrers anys. No solament hi ha riscos per la subordinació política o pels desplaçaments de població, que gairebé podem considerar tradicionals, sinó també per l'abandó davant una visió neoliberal, darwinista de la societat. Hem passat d'una societat industrialitzada, la societat de mercat, en què el mercat encara era centre de trobada, en què hi havia contacte, a una societat molt dinàmica, més fragmentada, en què predominen les relacions instrumentals, la societat de supermercat, o d'hipermercat o cibermercat, si us ho estimeu més.

LA SOCIETAT DEL S. XXI: EL SUPERMERCAT

A finals del segle, hem passat del mercat al supermercat, de manera que el vaixell de la societat i de la llengua catalanes ha entrat en aigües noves.

Sols després del 1977, i amb la transició política, hem pogut tenir una part de l'Estat, que ha

volgut garantir un pes social a la llengua catalana. L'Estat central, el que té més poder, continua fent concessions —i en farà més, potser— però en conjunt no és el nostre garant. A tot estirar, la diversitat cultural de l'Estat és una mena de nosa perifèrica...

Els processos d'informatització o d'innovació tecnològica i comunicativa s'han fet sobretot des de la recuperació de la democràcia. S'ha garantit una presència del català? No.

La concessió de les emissores privades fou un pas enrere en l'ús del català. La informatització social no ha estat un procés de catalanització. Ho serà la digital i tecnològica? O haurem de catalanitzar tard quan ja s'ha creat el mot en castellà?

El capitalisme popular s'ha estès, tenim més capes mitjanes. S'han primat els valors individualistes i de llibertat personal. Les llibertats i la preparació —en termes d'especialització— professionals han augmentat extraordinàriament.

S'han desacreditat les formes d'acció col·lectiva i les visions i creences de conjunt. Molta gent s'estima més consumir que resar. La població es troba cada dia més mobilitzada —té mòbil i té llibertat de telefonar quan vol— i els valors més valorats són els de la borsa. Sobretot, els mecanismes de participació democràtica són escassos. La consigna és el "*disuélvase*", el pragmatisme sembla el valor suprem i la política es dona per desapareguda, o desprestigiada, de manera que els grans poders econòmics poden fer la seva sense control.

Amb aquests mecanismes s'ha fet difícil per a part de la població fer seva una visió nacional del país. Les assignatures de llengua catalana són una matèria més, i els mitjans de comunicació, fins i tot part dels canals públics catalans, vehiculen una visió espanyola, o nord-americana, del món.

A qui ha d'estranyar, doncs, que part dels joves cregui que el català és sols una llengua autonòmica i el castellà una llengua nacional? Com han d'arribar a conèixer Catalunya, o encara menys els països catalans? I com han arribat a fer seva

la llengua catalana?

Algú s'ha cregut la idea que la llibertat és real, quan la llibertat la tenen més els uns que els altres o la tenen en aspectes fonamentals. Les llibertats són positives, però incompletes. Darrera de l'Estàtua de la Llibertat, en falta una altra: la de la responsabilitat.³

En aquesta nova societat sobreaccelerada i desmemoriada, les llengües no es mantenen per elles soles, com l'aire, o la natura. Deixades de la mà de déu, sense el suport de l'Estat, sense la seva presència en els mitjans de comunicació, desapareixen. Perden valor comunicatiu i identitari. Les inèrcies tradicionals s'esllanguixen. S'intervé contínuament en les llengües: es tradueix informàticament, s'inventen sistemes tecnològics de reconeixement de la veu. El capitalisme té un extraordinari dinamisme terriblement injust, però alhora terriblement creatiu i destructiu. Destructiu de moltes coses, entre aquestes de la diversitat lingüística.

Les pàgines econòmiques dels diaris —o els diaris econòmics— donen exemples a cabassos d'aquesta concepció destructiva de la diversitat lingüística. El cas de l'empresa Freedomland (en català seria “el país de la llibertat”) és tot un cas. Es tracta d'una empresa creada per un executiu milanès, un tal Virgilio Degiovanni, que s'ha instal·lat a Sant Just Desvern per introduir un sistema que permet l'accés a internet exclusivament a través de la pantalla de TV. El seu objectiu és entrar al mercat de llengua castellana i portuguesa, per després passar als Estats Units. Observem

3. Fa força anys que hi ha un debat, que ens hauria d'interessar molt als catalanoparlants que volem continuar sent-ho, sobre quina hauria d'ésser la política cultural, i per tant lingüística, dels poders polítics en societats cada vegada més heterogènies. Dos autors clau, per exemple, són Will Kymlicka (1999) i Charles Taylor —sols en tenim en català alguna entrevista i algun article solts—. Al nostre país, consulteu Branchadell (1997), sobre concepcions recents del liberalisme i la seva aplicació a la política lingüística.

com responia sobre els aspectes lingüístics de la seva empresa, en una entrevista a l'*Avui*. Després que Degiovanni hagi exposat que totes les pàgines web es faran en castellà des de Sant Just, el periodista es permet de recordar-li: “*I en català?*”. La resposta és eloqüent: “*Bé, això suposaria més feina de la prevista. Freedomland, en tot cas, faria la traducció d'algunes pàgines al català. Amb tot, és una decisió que no depèn de nosaltres, sinó de les propostes que ens arribin un cop hàgim fet el nostre desembarcament a Catalunya.*”⁴

A tot estirar —i són bones paraules— es declara que s'espera que el mercat català, un cop l'empresa estigui ja engegada, doni algun senyals. Però llavors, la introducció del català ja arriba massa tard. I la pressió per introduir-lo esdevé una nosa, una trava, una antipatia, una imposició o una il·legalitat... La pressió dels *lobbies* industrials, catalans, espanyols i europeus contra alguna intervenció que assegurés la presència del català en el món comercial i econòmic va ser ferotge —i eficaç—. Ras i curt: el català és sobrer, redundant. I el “país de la llibertat” és per a la maximització de beneficis. En canvi, per a les llengües de difusió restringida, com el català, pa i aigua, i amb prou feines. Un portaveu de l’“Asociación Española de Fabricantes de Aparatos Electrodomésticos” resumia molt bé, el 1998, que l’homogeneïtzació cultural era necessària: “*Quan la indústria camina cada cop més a la globalització dels mercats, tot el que sigui demanar que es facin especificitats concretes perjudica econòmicament perquè augmenta els costos.*”

RESPONSABILITATS

En aquesta societat de supermercat que acabo de descriure, la llibertat sembla l'aspiració supre-

4. *Avui*, 6 d'abril del 2000.

ma: la persona no s'ha de subjectar a res, a cap "nosaltres", la seva subjectivitat ha ser el centre de tot, malgrat que a vegades l'abast d'aquesta llibertat s'acabi en el caixer d'una gran superfície.

L'Estàtua de la Llibertat, però, té una cara oculta, la de la responsabilitat, que se'ns ensenya molt poc però que és indispensable i complementària. Qui són els responsables de la política lingüística que afecta la llengua catalana?

1. Les elits econòmiques. Són els primers responsables, per la seva capacitat per influir en la manera que tenen els altres de veure la realitat, pel poder decisiu que tenen. I la majoria d'aquests poderosos no han optat ni opten per la llengua catalana. Alguns l'han abandonada i tot, o l'abandonen ara excusant-se en la coartada de la globalització. Un economicisme simple: es veu la diversitat com un obstacle per al negoci. Si seguíssem la seva lògica, per optimitzar les mides de la roba, ¿hauríem de tenir tots la mateixa alçada i l'espècie humana hauria d'estandarditzar-se de la mateixa manera que la mida dels fulls, en DIN-A 4 o DIN-A 3?

Deixada la iniciativa privada lliurement, poques vegades inverteix en català, si no hi ha senyals favorables dels ciutadans, dels consumidors. I quan el legislador català intervé a favor del català, la feblesa d'alguns sectors econòmics del país converteix aquestes mesures en lletra morta: la llei de Política Lingüística de 1998, en el seu article 26, per exemple, estableix que les empreses de programació audiovisual per cable o els concessionaris de televisió privada de Catalunya han d'emetre en un 50% en català. Però no en tenim ni un, i tots tenen la seu a Madrid, així que fan el que, lliurement, volen: no fer pràcticament res en català.

Si el raonament és estrictament de rendibilitat i tots els empresaris l'argüessin —com un magnat de les sales de cinema que afirmava que, si perdia un sol espectador pel fet de projectar un film en català, mai no s'esforçaria a fer-ho—, tenim una perspectiva ben negra. Si examinem les iniciatives

privades més recents a la societat catalana, que no han rebut injeccions de l'administració, veurem que moltes són en castellà. No solament les grans empreses, sinó petits negocis. L'ensenyament no oficial és aclaparadorament en castellà. Les escoles de conduir, les d'informàtica, les de mecanografia, tot i que els seus alumnes sàpiguen el català, continuen treballant en castellà.

2. Les elits informatives. Un dels sectors principals dominats per grans grups econòmics és el dels mitjans de comunicació. Els mitjans de comunicació catalans són, amb algunes excepcions, un subconjunt del mercat comunicatiu espanyol o global. Les informacions sobre la pluralitat cultural espanyola i catalana són mínimes. Des de fora de Catalunya, sols es parla del Barça, de Barcelona i de Jordi Pujol, com si es volgués encongir la diversitat interna del país. Ben al contrari, als mitjans de comunicació tant de dins com de fora, s'esbomben no sols llocs comuns sinó veritables falsedats sobre les polítiques lingüístiques als països de llengua catalana.

Recordem, per exemple, la portada de l'ABC, el segon diari madrileny, que el setembre de 1993 comparava Pujol amb el mateix Franco. Recordem el titular de *La Vanguardia* amb què es va encapçalar la presentació del document "Paradojas del empleo",⁵ a càrrec de Salvador Gabarró, president del Círculo de Economía de Barcelona. Gabarró és gerent de Roca Radiadores, la primera empresa familiar catalana, amb 240.000 pessetes de facturació, i havia declarat pocs dies abans: "Ya no contratamos a nadie que no sepa hablar inglés y que no esté dispuesto a ir a trabajar a China".⁶ Doncs bé: aquesta declaració patronal feia propostes sobre mobilitat laboral, formació, immigració, paper de la dona, tipus de contractació, i suggeria que hi hagués programes d'adaptació lingüística per als

5. 7 d'abril del 2000.

6. *La Vanguardia*, 10 de març del 2000.

fills de la població mòbil. Tot i que la mateixa cronista assenyalava que, en paraules atribuïdes a Gabarró, “*el Círculo considera que el problema [lingüístic] existe aunque sea “más psicológico que real”*”, el titular triat pel periodista va ser: “*El catalán dificulta la llegada de trabajadoras a Cataluña*”. La culpa, la nosa, la redundància és, doncs, la llengua catalana, l'altra llengua és “la normal”. Així, no sols els propietaris de mitjans no s'arrisquen gaire per la llengua catalana —fem constar, però, iniciatives recents importants en el camp de les ràdios privades, per part del mateix grup Godó—, sinó que alguns periodistes manifesten una visió restringida i reduccionista del català, com una llengua prescindible.

Com a conseqüència d'aquest domini mediàtic —enorme, imparabile i suggerent— de mitjans reticents o contraris a la catalanització, el debat públic sobre la situació i els futurs sociolingüístics del país és una partida sempre profundament desigual, on el feble, per a més inri, ha de passar per botxí.

3. Les elits polítiques. El poder polític central ha estat, per descomptat, el primer enemic de la llengua catalana. Es poden escriure antologies de declaracions, i sobretot fets, en forma de normatives o d'accions de govern, en aquesta línia —la fragmentació del català, la seva restricció o “*ninguneo*”, per usar un terme castís, etc.—. Però les elits polítiques catalanes, perplexes, confuses, desunides, també s'han deixat marcar golejades. El resultat de tot plegat és que les lleis de televisió privada, la regulació del món judicial, de les activitats comercials, no promouen el català. Certament: la Generalitat i els ajuntaments han catalanitzat. Però fins i tot els mateixos diputats del Parlament de Catalunya no aplicaven en la seva activitat privada el que ells havien legislat en la segona Llei de Política Lingüística, la del 7 de gener del 1998. Jaume Camps, veterà diputat de CiU, reconeixia que usava el castellà quan havia de defensar els seus clients en el jutjat. Si els mateixos representants

del partit del govern no empren el català, com ho farà el ciutadà sense atributs?

En aquesta línia d'hipocresia, de doble llengua o de pusillanimitat de la nostra política lingüística,⁷ només falta la política múrria del PP. Ara parlaran de la riquesa lingüística espanyola, ens ensabonaran, i fins i tot deixaran caure algun calé amb mesures per guanyar-nos amb simpatia, bé que amb l'altra mà subvencionaran grups anticatalanitzadors. En el fons, darrere el discurs de la llengua castellana, no permetran un diàleg directe de la nostra cultura amb el món, ni impulsaran que pugui ser una llengua socialment autònoma. La seva política posa a prova la seriositat del catalanisme cultural i polític.

4. Les elits intel·lectuals i culturals. Davant aquest atzucac, les elits culturals i intel·lectuals catalanistes no han sabut canviar el discurs, fer-lo arribar més enllà d'una cançó de l'enfadós. No saben, i no poden, fer arribar a la gent la idea que el catalanisme va de bracet amb la modernització i amb la diversitat i la creativitat internes del país.

5. Les elits mobilitzadores catalanistes. Aquesta perplexitat i ambivalència dels dirigents polítics és també la de bona part dels ciutadans. Els mateixos activistes lingüístics i culturals del catalanisme tenen una organització feble, minifundista, dividida, irregular, reactiva a tot estirar. Una mirada a l'any anterior a l'aprovació del redactat definitiu de la Llei de Política Lingüística del 1998, mostra la seva desunió davant el *lobby* dels dirigents empresarials, que feren un front dur contra les propostes de l'esborrany primer de la llei. Les experiències de la xarxa d'associacions catalanistes es desaprofita: no es converteix en una xarxa eficaç d'impuls catalanitzador des de baix, fora

7. Sobre els límits —no sols causats pels de fora— de les nostres polítiques lingüístiques, vegeu també Branchadell (1998 i 1999).

de l'administració.

Hi ha hagut errors —som un país normal. Per exemple, es facilita que els ciutadans tinguin una percepció reglamentista de les accions catalanitzadores, quan els reglaments en favor del castellà, començant pel deure de saber el castellà que estableix la mateixa Constitució Espanyola, són opacs. I no hem sabut vendre aquest catalanisme cívic i obert. Convèncer la bona gent, en bona companyia. Les paraules convivència, democràcia, tolerància, diversitat, civisme, bilingüisme, les practiquen la immensa majoria dels catalanistes, però se les han apropiades els detractors de la catalanització. Les seves associacions s'anomenen “Profesores por la democracia”, “Convivencia cívica catalana”, “Asociación por la tolerancia”, etc. etc. El resultat és que, en els debats i discussions públiques recents, els catalanistes juguen a la defensiva, com si mai no poguessin jugar en camp propi, a la seva pròpia nació.

ALGUNS SUGGERIMENTS DE NAVEGACIÓ PER AL VAIXELL

En la societat catalana tenim un pòsit ben dens d'experiències positives en la navegació del nostre vaixell col·lectiu. Tenim una societat heterogènia no fracturada. Amb problemes, amb injustícies, amb una mediocritat àuria acomodaticia, ben segur. Però en conjunt amb una base d'autoestima col·lectiva força alta, amb alguns sectors de les elits —activistes, econòmiques, socials, polítiques...— que s'arreglaren amb el catalanisme. Es pot fer, per tant, una política catalanitzadora per a la majoria. Sense unanimitats, però sí per a les majories. Per fer-ho, se m'acudeixen alguns breus suggeriments en la línia de donar senyals a les elits contràries que cal respectar la nostra llengua, i respectar-la per moltes raons.

1. Senyals a les elits econòmiques. Per començar, convé donar senyals positius a les empreses que actuen, parcialment, gairebé mai del tot, en català (Caprabo, Vilaweb, Dyr). No hi ha cap estratègia

consistent —dels grups de consumidors, de forces sindicals o de grups exclusivament pels drets lingüístics— que doni senyals a les empreses del país i sobretot a les que s'hi instal·len (multinacionals com DKV, Previa, Sbarro, Blockbuster, per exemple) que digui senzillament: si no empreu el català, perdreu diners. Les campanyes a posteriori, un cop una empresa ha aterrat, són molt més costoses i sovint inútils. Cal avançar-se a la innovació. Si no, és massa tard. Una vegada els programes informàtics, la paperassa, ja s'ha fet en castellà, la reivindicació catalanitzadora esdevé una feina de Sísif. Evidentment, cal donar senyals de pressió selectiva a les empreses del país que obliden la llengua catalana. Sobretot en els sectors claus del món immobiliari —profundament castellanitzat— i de les noves tecnologies —en quina llengua parlen els mòbils? En totes les llengües, llevat del català?—, on el català té un ús emblemàtic, de façana a tot estirar.

2. Senyals d'integració de la diversitat interna. En una situació de subordinació, la mateixa societat subordinada corre el risc de carregar-se els neulers de la pròpia patologia o malaltia. Així, una societat minoritzada no pot caure en la temptació, facilíssima, de tancar-se en relació amb l'exterior, o de tancar-se envers la pròpia diversitat interna, amb concepcions compactes de la societat que no comparteixo. Ben a l'inrevés: ha de demostrar amb els fets que la continuïtat i renovellament d'una percepció diferenciada del propi grup, la percepció d'un “nosaltres”, no és pas un “no als altres”. Una política d'integració social és una necessitat i una voluntat. Hem d'acollir els sudamericans que cuiden els nostres avis, els paquistanís que reparteixen el butà a les nostres escales, els gallecs que menen els ramats i tants d'altres, però hem de comptar amb institucions i grups socials que els convidin a fer seva la llengua i la cultura del país.

Aquest reconeixement de la nostra pròpia diversitat és delicat i planteja arreu d'Europa moltes preguntes.⁸ En el nostre país, aquesta complexitat es dobla, perquè les noves migracions s'afegeixen a una

diversitat preexistent, fruit de les grans migracions dels cinquanta i seixanta. Aquest reconeixement perquè ningú no se senti amenaçat o exclòs en la nostra societat cal fer-lo amb la màxima cura informativa i política —un incident entre grups culturals pot destrossar mesos i mesos de treball social— i amb realisme. Les crides a la tolerància, a la convivència, a la democràcia, al plurilingüisme —que comporta també el bilingüisme—, al mestissatge... no haurien de ser una coartada per mantenir-se impermeable a la llengua del país.

Especialment no convé mai tenir pa a l'ull.⁹ Hi ha senyals que demostren que algú vol fer esclatar el conflicte. Convé, doncs, i aquí hi tenen responsabilitats les elits informatives i culturals, saber identificar els qui fan trampa. Sobretot els qui inciten a la divisió i l'encastellament ètnicolingüístics de la societat catalana, en línies escolars i en mons culturals en base a la llengua familiar, que només afavoreixen la llengua ja més poderosa: el castellà.

Altra cosa ben diferent és reconèixer que la política de plurilingüització és deficitària: no s'han aprofitat les experiències en immersió lingüística per impulsar a l'ensenyament polítiques d'ensenyament

8. No hi ha enlloc cap recepta per a aquestes preguntes. De dades sobre la situació sociolingüística, n'hi ha moltes —millor dit, moltíssimes—, però cal destriar-les molt bé per no perdre's en el bosc. L'Institut de Sociolingüística Catalana de la Generalitat té un Centre de Documentació especialitzat a la disposició de tothom (web: <http://cultura.gencat.es/llengcat/>). Un manual universitari, introductor i però també poc lleuger, és el que vaig escriure juntament amb F. X. Vila (1998). El mateix Vila (1999) ha escrit un magnífic i breu tríptic divulgatiu sobre la diversitat lingüística, adreçat als joves de Sabadell, que és útil per a tothom, i que convindria a molts regidors de cultura. Marí (1993), va resumir amb gran claredat què és i d'on ve la nostra llengua i cultura per a gent de fora que vulgui entendre'ns, i els reptes principals que tenim (1996).

9. En el debat recent sobre la situació sociolingüística als mitjans de comunicació, els catalanistes efectius que volem continuar obrint futurs als nostres passats, juguem gairebé sempre en camp contrari, perquè la iniciativa l'han presa des de fa uns quants anys els sectors anticatalanistes i perquè aquests poden fer sentir més la seva veu (vegeu Fernández, 1999).

de llengües estrangeres, o no hi ha dissenys consistents per a l'atenció plurilingüe en sectors com la informàtica, el sector turístic o el món laboral.

3. Senyals d'eficiència en les mobilitzacions. Sobretot per pressionar les elits de tota mena, cal que hi hagi un associacionisme catalanitzador eficient, ja sigui en entitats d'objectius no exclusivament lingüístics, que poden interessar molta més gent, ja sigui en entitats exclusivament de mobilització per la llengua.

Una mobilització eficient significa amb coordinació, amb recursos, però també amb persistència, tenacitat, imaginació i fins i tot amb bon humor.¹⁰ L'important és desmuntar el discurs homogeneïtzador de les elits econòmiques, denunciar el centralisme intolerant i mostrar que les llengües s'han d'usar per facilitar la dignitat i la comoditat de la gent. Donar futurs al nostre passat cultural, del qual forma part la llengua, és mantenir la manera de ser en el món, la nostra manera de

10. El to general dels catalanistes és profundament dramàtic, de tal manera que no usem quasi mai l'arma de la causticitat i de l'humor per explicar-nos les nostres esquizofrènia lingüística i per rebatre els poders de debò. Antoni Puigverd en dóna algun bon exemple (*El País*, edició de Catalunya i Balears, 7.VI.1996): “¿No sería mejor arrancarnos esos tubos y dejar de provocar dificultades entre los catalanes que no la hablan? ¿No sería mejor arrancarnos esos tubos para poder descansar definitivamente del dolor causado por la conciencia de la enfermedad que obliga a vivir el hecho lingüístico como arma y no como vínculo, que nos condena a la esquizofrenia cotidiana, que convierte a los escritores en policías lingüísticos y, en general, convierte al catalanohablante en un eterno descontento ante la falta de normalidad y en una víctima propiciatoria, en un judío añorante de una Jerusalén perdida o en un judío odiado por su empecinada afirmación de la diferencia? Sucede, sin embargo, que a uno le es imposible cortarse el cordón umbilical que le mantiene ligado a la lengua materna viviendo en casa. Uno puede emigrar y el cambio de paisanaje, a la vez que le ayuda a olvidar, le permite nadar tranquilamente en otras aguas. Estamos, pues, obligados a este desasosiego”. L'humor de Kretz (1994) per explicar-se l'esquizofrènia de l'alsacià podria ser aplicable als països de llengua catalana (*mutatis mutandis*), i evitaria encastellaments innecessaris que sols ajuden la llengua més necessària: el castellà.

ser universals i de no tancar-nos a res.

És la nostra llibertat i responsabilitat. No voldria que d'aquí a uns quants anys l'únic que quedés del català fossin els noms dels bolets, la toponímia o un fòssils en el lèxic de la carnisseria quan anéssim als supermercats (“Me pone tres *Michanas*, por favor”).

El vaixell de la llengua és el de la societat catalana en conjunt. Tothom la construeix, però alguns la menen més que d'altres. Tenim les llibertats de fer-ne el que vulguem: de deixar de parlar-la. Però també tenim responsabilitats. I ja he apuntat qui en té més.

BIBLIOGRAFIA CITADA

BOIX, EMILI I F. XAVIER VILA (1998): *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.

BRANCHADELL, ALBERT (1997): *Liberalisme i política lingüística*. Barcelona: Empúries.

—(1998): “La política lingüística en teoria”. *Àmbits de Política i Societat*. Monogràfic sobre “La Llei del Català”, 7, 4-9.

—(1999): “Un any de la llei 1/1998, de 7 de gener, de Política Lingüística”. *Idees* 4, 56-77.

FERNÁNDEZ, JOSEP-ANTON (1999): “Com aprofitar-se dels febles i quedar com un senyor: Periodisme, política i (des)legitimació a *Contra Catalunya* d’Arcadi Espada”. *Diàlegs* 6, 37-57.

KRETZ, PIERRE (1994): *La langue perdue des Alsaciens. Dialecte et schizophrénie*. Estrasburg: Éditions de la Nuée Bleue.

KYMLICKA, WILL (1999): *Ciutadania multicultural. Una teoria liberal dels drets de les minories*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya i Proa.

MARÍ, ISIDOR (1993): *Conocer la lengua y la cultura catalanas*. Palma de Mallorca: Federació Ramon Llull.

—(1996): *Plurilingüisme europeu i llengua catalana*. València: Universitat de València.

VILA, F. XAVIER (1999): “Apunts sobre... les llengües i la diversitat lingüística”. *Guies temàtiques*, 8. Sabadell: Ajuntament de Sabadell.

EMILI BOIX I FUSTER (Barcelona, 1956) és doctor en Filologia Catalana (UB, 1990) i màster en Sociolingüística a la Georgetown University (Washington D.C.). Ha publicat *Triar no és traïr. Llengua i identitat en els joves de Barcelona* (1993). Fundador i president del Grup Català de Sociolingüística i codirector de la revista *Treballs de Sociolingüística Catalana*.